

KNIHOVNIČKA AKTUALIT Č. 6

Rediguje Gustav Bareš

Za K 1.50

MARŠÁL TITO : CESTA NOVÉ JUGOSLAVIE

Červenec 1945

Praha II.

Světová veřejnost byla nesčetněkrát a s různých stran falešně informována o pravém stavu věci v Jugoslavii. Vedení snahou, aby nabyla jasné představy o skutečném charakteru událostí v naší zemi, krátce je probereme, počínaje obdobím, jež předcházelo obsazení Jugoslaviie a nyníjším obdobím konce.

I

Ministerský předseda Velké Britannie p. Churchill, mluvě v anglickém parlamentu, prohlásil, že jugoslávským komunistům připadla čest, že první začali boj s okupanty. Tím byl vysloven fakt, na nějž jsou hrdi nejen jugoslávští komunisté, nýbrž i všichni ostatní vlastenci všech národů Jugoslaviie. Již dávno před vpádem Německa do Jugoslaviie, zejména pak po obsazení Rakouska, neustávali komunisté, působící v neobyčejně těžkých podmínkách illegality, upozorňovat na obrovské nebezpečí, jež jugoslávským národům hrozilo se strany výbojného německého fašismu. Bez ohledu na štvánice a zuřivou persekuci úřadů, komunisté soustředili všechnu svou činnost a úsilí na koncentraci všech jugoslávských vlasteneckých sil, na přípravu k odporu pro případ útoku na Jugoslavii. Tato výzva nezůstala bez odezvy. Jugoslávská mládež, — zejména pak studenti bělehradské university, středoškoláci a dělnická mládež — se sčítala a připravovala, aby jednotně, za vedení komunistické strany, podstoupila těžkou zkoušku, která nato stihla naši zemi, když do ní vtrhly hitlerovské hordy.

Jak vyhlížely tehdy vládnoucí jugoslávské kruhy? Nejen s vojenského, nýbrž i s politického hlediska byla Jugoslaviie ve stavu chaosu. Ve špičkách gene-

rálního štábu seděli zrádci Nedičova typu, kteří se dali do německých služeb. Jugoslavie se hemžila německými »turisty« — vyzvědači. Korupce a defraudantství bujelo ve všech ministerstvech, nejvíce pak v ministerstvu vojenství. Ač z 12 miliard státního rozpočtu připadaly 4 miliardy na válečné účely, jugoslávská armáda nepřestávala být slabě vyzbrojenou a nepřipravenou k obraně země. Národnostní otázka, zejména otázka chorvatská, se ustavičně přiosťrovala. Známý kompromis, — to jest úmluva mezi Mačkem a Cvetkovičem — znamenal pouze rozdělení moci, v žádném případě však neznamenal vyřešení chorvatské národnostní otázky. Když se k moci dostal Stojadinovič, bělehradská vláda, počínaje r. 1935, se stále více spolčovala se státy Osy a vzdalovala se starých spojenců, jako na příklad Malé dohody, Francie a jiných zemí. Bylo učiněno vše, aby Jugoslavie byla ještě izolovanější a zeslabenější a stala se snadnou kořistí německých vetřelců.

Po dvacet let zůstávala Jugoslavie téměř jedinou evropskou zemí, jejíž vláda přes požadavky všeho lidu, odmítala navázat diplomatické styky se Sovětským svazem. K uznání Sovětského svazu došlo až v okamžiku, kdy němečtí vetřelci už silně bušili na dveře Jugoslavie.

Uvedenými fakty lze vysvětlit i tu okolnost, že se německým a jiným vetřelcům podařilo porazit Jugoslavii za necelých deset dní.

27. březen 1941 bude představovat jedno z nejvýznamnějších dat dějin našeho národa. Toho dne byla svržena vláda zrádce prince Pavla (v níž hlavní roli hrál Cvetkovič a Maček) za ostudné podepsání »paktu tří« a připojení Jugoslavie k státům Osy. Masové demonstrace v Bělehradě, jichž se zúčastnilo přes sto tisíc lidí, jakož i působivé demonstrace po celé Jugoslavii dokázaly, že jugoslávské národy jsou odhodlány k jakýmkoliv obětem, jen aby se nestaly otroky fašistických států a jen aby se nezpronevěřily slavným tradicím svých předků.

Nová vláda Simovičova, jež vystřídala vládu Cvetkovičovu, nebyla na výši situace, ježto nedovedla správně ocenit nezdolnou energii, jež se tajila v našich národech, a opřít se o ni. Ponechala nedotčený celý starý zkorumpovaný státní aparát, jenž nejen nebyl schopen provést opatření, nezbytná pro obranu země, nýbrž je i otevřeně sabotoval.

A oněch deset dní, během kterých okupanti porazili naši zemi, jsou těmi nejostudnějšími dny v dějinách našich národů. V těch dnech se dostala na povrch všechna ta prohnílost, všechny ty zrádčovské machinace, jež byly až dosud uměle utajovány. Chtěly národy Jugoslaviie skutečně bránit svou otčinu? Ano, chtěly. Na vyhlášení mobilisace neprodleně reagovalo rolnictvo a dělnictvo, mládež a všechna čestná inteligence. Na zvláštní výzvu vedení komunistické strany se ozvali všichni členové strany, povinní vojenskou službou. Avšak všechn tenio bojovný entusiasmus lidu byl naprosto bezvýsledný, neboť se ukázalo, že státní a vojenští vůdčí činitelé nebyli na výši situace. Mobilisované posílali z posádky do posádky, vlaky s vojsky byly vypravovány nesprávně mi směry. Vojáky posílali na frontu bez munice. Při kapitulaci generálové a vyšší důstojníci pod hrozbou zastřelením prikazovali vojákům složit před nepřítelem zbraně. Jsou sta a sta příklady, že vojáci odmítali podříditi se těmto rozkazům.

Celé divise a armády složily před Němci zbraně téměř bez boje, a vojáci byli odvlékáni do německého otroctví. Smutně proslulý zrádce srbského národa generál Nedič, který nutil své jednotky, aby bojovaly bez jakýchkoli protitankových zbraní s německými tanky a hynuly pod nimi, — se vzdal jako jeden z prvních se svou armádou Němcům. Vojáci, vldouce tuto hnusnou zradu, plakali, a ti, jimž se podařilo vyvážnout ze spárů německých okupačních vojsk, s proklínáním se rozjížděli do svých domovů.

Nato nadešly ty nejstrašnější dny v dějinách našich národů. V Chorvatsku se dostali k moci němeční vyvrhelové chorvatského národa — ustaši*

v čele se zločincem Paveličem, odchovancem Mussoliniho a Hitlera. Započalo masové vyvražďování Srbů v Bosně, Hercegovině, Slavonii, Vojvodině, atd. Nešťastní rolníci oněch krajů prchali i s rodinami do lesů, aby zachránili život. Avšak ustaši s Němci tyto běžence pronásledovali, a jakmile je dopadli, bez milosti je pobíjeli. V této strašné situaci, v níž se ocitli nejen Srbové, nýbrž i všichni čestní pokrokoví Jugoslávci, počal se lid znenáhla, z počátku neorganisovaně, bránit, jak se dalo, jen aby se zachránil před vyvražděním. Tatáž situace byla i v Slovinsku, kde Němci a Maďaři počali vybíjet celé vesnice a odvlékat na nucené práce do Německa či do zemí, jež Němci obsadili, — desetitisíce občanů měst a venkova, olupující je o všechn majetek.

Za této situace se vedení komunistické strany chopilo přípravy národního povstání. Již na podzim r. 1940 byla přísně konspirativně utvořena tak zv. vojenská komise, jejímž účelem bylo provádět agitaci mezi vojáky a důstojníky jugoslávské armády, a podněcovat k odporu, v případě, že Jugoslavie bude Německem napadena. V případě kapitulace měla komise převzít řízení války. Po kapitulaci v dubnu r. 1941 byla tato komise rozšířena a nazvána — Hlavní štáb jugoslávských partyzánských oddílů, jenž byl posléze přebudován v Nejvyšší štáb. Hned po kapitulaci Jugoslaviie a po masovém vyhlazování srbského obyvatelstva v Chorvatsku a Bosně, poslala komunistická strana své členy, aby z obyvatelstva, jež uprchlo do lesů, organisovali partyzánské oddíly.

Již před útokem hitlerovského Německa na Sovětský svaz uzavřelo vedení komunistické strany

* Chorvatské slovo ustaši — povstalci. Tak se nazývaly dobrovolnické oddíly chorvatských rolníků, kteří r. 1871 povstali za vedení Evžena Kvaterníka proti rakouskému útisku. Tento název demagogicky převzaly násilnické bandy Paveličovy, které pomáhaly německým fašistickým okupantům v boji proti národně-osvobozenkému hnutí v Jugoslavií. (Pozn. překl.)

dohodu o spolupráci s vedením Srbské zemědělské strany Dragoljuba Jovanoviće a se skupinou dr Ivana Ribara. 22. června, kdy německé hordy přepadly SSSR, vedení komunistické strany společně s vojenskou komisí ihned svolalo schůzi, kde bylo rozhodnuto zahájit povstání po celé Jugoslavii. Na tomto zasedání bylo rovněž rozhodnuto přejmenovat vojenskou komisi na Hlavní štáb jugoslávských partyzánských oddílů a svěřiti mu řízení všech operací v zemi. Tento štáb vyslal do různých krajů své členy, aby vedli budování partyzánských oddílů a řídili válečné operace. Byly sestaveny nevelké diversantské skupiny, které se jaly ničit telefonní a telegrafní spojení, přepadat skladiště a jiné vojenské objekty. V oněch dnech bělehradská mládež podala takové příklady hrdinství, jež budou hrdostí příštích pokolení našich národů. I čtrnáctiletí chlapci a děvčata za bílého dne útočili na německá nákladní auta, polévali je benzinem a spalovali. Středoškoláci, vysokoškoláci jakož i dělnická mládež prováděla stále smělejší a smělejší útoky, bez ohledu na šibenice, postavené na bělehradském náměstí Terazija.

Jestliže se před útokem hitlerovského Německa na Sovětský svaz vedl boj — mimo akce v městech — jen kdesi v bosenských a hercegovských horách, poté se partyzánské hnutí začalo rychle šířit ve všech ostatních krajích Jugoslaviie. Již v červenci r. 1941 úspěšně operoval valjevský, kragujevacký, užický, homoljský a jiné partyzánské oddíly. Skupiny o 20—30 bojovnících, jejichž výzbroj sestávala z jedné nebo dvou pušek a několika granátů, přepadaly nevelké skupiny německých vojáků, pobíjely je a tak se ozbrojovaly.

Zatím co v Srbsku se partyzánské hnutí rozvíjelo postupně, nabývajíc stále masovějšího rázu, na Černé Hoře bylo již 13. července 1941 pod vedením komunistů zorganizováno a provedeno všeobecné lidové povstání. Desetitisíce Černohorců na

dané znamení vzaly útokem italské posádky po celé Černé Hoře a obsadily všechna města až na Cetini a Podgoricu. Bylo zajato na 6000 italských vojáků a důstojníků a ukořistěno velké množství válečné výzbroje.

Tak zahájili černohorští vlastenci svůj těžký krvavý boj proti několika italským divizím, jež Mussolini poslal, aby povstání potlačily.

Již v srpnu roku 1941 osvobodily srbské partyzánské oddíly téměř celou Mačvu a Posavinu po Obrenovac. Byla dobyta města: Lajkovac, Ub, Ljig, Krupaň, Loznica a Stolice — a počátkem září Užice, Čačak, Užická Požega, Horní Milanovac a jiná menší města. Takto partyzáni osvobodili téměř celé západní a značnou část východního Srbska.

Již v srpnu 1941 se Hlavní štáb jugoslávských partyzánských oddílů přestěhoval za svrchované svízelných okolností z Bělehradu nejprve do městečka Krupaně a na to do Užice. Začátkem září 1941 se na šachtě Stolice u Krupaně odbývaly první válečné porady, na nichž se sešli delegáti ze všech krajů Jugoslaviie. Na porady přibyli delegáti ze Slovinska, Chorvatska, Srbska, Bosny a jiných jugoslávských krajů, při čemž museli překonat nesmírné obtíže. Zde došlo k neobyčejně důležitým a dalekosáhlým usnesením. Hlavní štáb byl přejmenován na Nejvyšší štáb jugoslávských partyzánských oddílů a pro Slovinsko, Chorvátsko, Bosnu a Černou Horu pak vytvořeny hlavní štáby, jejichž velitelé byli zároveň členy Nejvyššího štábu. Již v Bělehradě byl schválen plán očištění západního Srbska a vytvoření základny pro další operace. Rovněž byl zde schválen plán řízení operací a vytvoření opěrných stanovišť ve všech ostatních dílech Jugoslaviie. Kromě usnesení čistě vojenského rázu, byla na této poradě učiněna též celá řada velice důležitých usnesení politického rázu, jako na př. o výzvě ke spolupráci a společnému boji všech, kdož se nedali do služeb okupantů.

Již v Bělehradě bylo Hlavnímu štábu partyzánských oddílů známo, že kdesi na Ravné Hoře se skrývá plukovník Draža Michajlovič, jemuž se se skupinou důstojníků podařilo vyhnouti se zajetí. Až dosud Michajlovič nevedl vůbec žádný boj, a bosenští rolníci, kteří povstali, aby hájili svůj život, nebyli tedy pod jeho vedením. Já sám již v červenci r. 1941 jsem nařídil štábu valjevského partyzánského oddílu navázat s Michajlovičem spojení a přiměti jej k boji a ke spolupráci s námi. Michajlovič rozhodně odmítl cokoli proti Němcům podnikat — především prý proto, že nemá po ruce žádné ozbrojené síly, a za druhé proto, že se obával represálií. Do našeho štábu došel dokument, v němž jeden z blízkých nám lidí z Michajlovičova okolí nám oznamoval, že Draža má v úmyslu poslat do Bosny jisté vzpurné důstojníky, to jest ty, kteří chtěli bojovat proti okupantům. Jeden z těchto vzpurníků byl poručík Ratko Martinovič, který od počátku — spolu s knězem Vlado Zečevićem — spolupracoval s námi a sestavil oddíl četníků*) v okolí Krupaně. V dokumentu se uvádělo, že Draža Michajlovič se chystal prostřednictvím jednoho zločineckého individua zavraždit poručíka Martinoviče ve chvíli, kdy se bude přepravovat přes Drinu.

V srpnu r. 1941, hned po té, kdy jsem přibyl na osvobozené území, vypravil jsem se sám do Ravné Hory k Draže Michajlovičovi. Přijal mne nikoli ve svém úkrytu v Ravné Hoře, nýbrž v městečku Struganiku, v domě vojvody Mišiče. Našemu setkání byl přítomen též známý velkosrb Dragiš Vasič a major Mišič. Vyjednávání bylo téměř bez-

*) Srbské slovo četnik je odvozeno od slova četa, t. j. oddíl, družina a co do významu naprosto nemá co činit s podobným slovem v češtině. Četníky se nazývaly oddíly srbských rolníků, kteří bojovali proti tureckému útlaku po pět (t. j. od 14. do 19.) století. Tímto tradičním jménem přezval Draža Michajlovič své ozbrojené oddíly, aby zastřel svůj zrádčovský boj proti osvobozenskému hnutí jugoslávských národů. (Pozn. překl.).

výsledné. Michajlovič úporně odmítal započítí jakýkoli boj s Němci, pokládal jej za nevčasný atd. Tou dobou již disponoval určitými oddíly četníků, jež jeho důstojníci organisovali na území, osvobozeném partyzány, v západním Srbsku. Bylo dosaženo pouze ústní dohody o tom, že se Michajlovičovi četníci budou chovat k partyzánům loyálně a nebudou je napadat, jako to dělali četníci vojvody Pečance.

Draž Michajlovič (který mne tehdy a ještě dlouho poté pokládal, neznámo proč, za Rusa) vyslovoval naprosto otevřeně své mínění o Chorvatech a ostatních jugoslávských národech. Na můj dotaz, jak pohlíží na národnostní otázku, prohlásil otevřeně, že Chorvati, moslemíni a všichni ostatní musí být přísně potrestáni, a po té zcela podřizeni Srbům. Na mé námitky odpovéděl, že jeho náhled je naprosto správný, neboť za zločiny ustašů jsou odpovědni všichni Chorvati, že všichni jsou ustaši a zrádci, kteří zaprodali Jugoslavi Němcům. Na konci rozmluvy mně Michajlovič prohlásil, že si ještě promyslí, kdy a jak jeho jednotky zahájí boj, a že mi to oznámí.

V září r. 1941 naše partyzánské síly společně s oddílem kapitána Račiče (jenž tehdy byl rovněž u Michajloviče v nemilosti za to, že společně s námi bojoval), obklíčily a šturmovaly Šabac. Leč tato operace se nezdařila. Němci rychle přesunuli dvě své divise a dva nebo tři chorvatské pluky a několik Ljotičových jednotek, a již v září zahájili proti nám svou první ofensivu, jež trvala, s přestávkami, do konce listopadu. Nejurputnější boje byly v Mačvě, na Ceru a v Pocerině, v údolí Jadaru a u Zavlaku. Naši zvolna ustupovali, bráníce každou píď země. Ještě před německou ofensivou jsme rozhodli, aby rolníci dopravili z Mačvy do hornaté krajiny v okolí Krupaně a Sokolské planiny, co největší množství obilí. Tisíce a tisíce rolnických povozů jely do hor, jsouce ustavičně ostřelovány německými bombardovacími letadly,

a skrývaly se v lesích před bombardováním. Němcům se podařilo obsadit Loznicu a krajinu až do údolí Jadaru. Naši vojáci, jsouce téměř bez jakýchkoli protitankových zbraní, rozbili 20 německých tanků. Nepřítel v těchto bojích ztratil přes tisíc mužů. Na 600 nepřátelských vojáků bylo zajato. Když Němci narazili na silný odpor a utrpěli velké ztráty, neodvážili se dále vésti ofensivu v horách — a počali se připravovat k ofensivě na široké frontě od Kraljeva ve směru na Valjevo, po Drinu. Naše partyzánské oddíly zahájily protiofensivu, znovu osvobodily větší část Mačvy a Posaviny; největší pak partyzánský oddíl, — oddíl valjevský, úhlavně obklíčil německou posádku ve Valjevu. Naše jednotky za účasti Michajlovičových četníků obklíčily též město Kraljevo a za pomoci těžkého dělostřelectva a tanků pronikly do města.

Takto již v říjnu r. 1941 se na 1.200 Michajlovičových četníků účastnilo válečných operací u Valjeva i Kraljeva společně s našimi jednotkami. To lze vysvětliti tím, že v době německé ofensivy jsem poslal z Krupaně Michajlovičovi dopis, v němž jsem ho upozorňoval na hrozící mu nebezpečí, ztratíme-li území, jež jsme osvobodili. Draža Michajlovič souhlasil s mými vývody, a proto se jeho oddíly účastnily společně s námi bojů od října do listopadu r. 1941.

Leč toto období vojenské spolupráce trvalo velmi krátce. Po prvních válečných srážkách s Němci četníci, jimž velel major Mišič, opustili u Valjeva své posice, ponechavše našim partyzánským jednotkám, aby bojovaly samy.

Když pak naše partyzánské jednotky osvobodily Čačak, Užici, Užickou Požegu a Horní Milanovac, přikročili důstojníci Draže Michajloviče k zesílené mobilisaci rolníků na území, které jsme my osvobodili. Mobilisace se prováděla ve jménu krále a pod heslem: ti, kdož vstoupí do řad četníků, zůstanou doma, ale ti, kdož půjdou k partyzánům, za-

hynou v nerovném boji na frontě. Přesto, že západní Srbsko osvobodili partyzáni, bylo velení četníků dovoleno ustavovat oddíly četníků, ale v Čačku, Užici, Milanovaci a j. — místní společné oddíly četníků a partyzánů.

Při osvobození Užice jsme se zmocnili bohaté kořisti, včetně 100 různých motorových vozidel; do rukou nám padl jeden zbrojní a jeden kožedělný závod, filiálka národní banky s hotovostí na 55 milionů dinarů atd. Před našim příchodem zbrojovka vyráběla 150 pušek a 40.000—50.000 patron za den; nám se podařilo zvýšit její výrobní kapacitu na 420 pušek a 80.000 patron denně.

Úspěchy našich partyzánských formací jednak poděsily Němce a nedičovce, jednak vzbudily v Michajloviči a jeho důstojnících závist. Již v říjnu se tajně chystali nás napadnouti a odejmouti nám Užici. Nedič posílal v stále větším a větším počtu mezi Michajlovičovy četníky své stoupence, zabývající se systematicky provokacemi, jejichž cílem bylo vyvolat mezi partyzány a četníky otevřenou srážku. Četníci se násilím zmocnili Užické Požegy, ustavičně mařili naši železniční dopravu směrem na Čačak—Milanovac a vyvolávali srážky.

Nejvyšší štáb činil vše, aby k srážkám nedošlo, a znovu navrhl Draže Michajloviči prostřednictvím styčného důstojníka Mitiče, jenž byl při Nejvyšším štábu — aby bylo přikročeno k jednání a uzavřena dohoda. Navrhli jsme Michajloviči, aby se toto jednání konalo v neutrálním pásmu u městečka Kosjeriče, avšak Michajlovič se všemožně vyhýbal jednání. Tu jsem se po druhé vypravil do Ravné Hory se dvěma členy Nejvyššího štábu — Sretenem Žujevičem a Mitrem Bakičem. Přišel jsem s návrhem, sestávajícím ze známých 10 bodů, avšak při jednání, jež se konalo ve vsi Brajiči u Ravné Hory za účasti asi deseti důstojníků z Michajlovičova štábu, v nejdůležitějších bodech našich návrhů dohody dosaženo nebylo, a to v otáz-

ce jednotného velení, v otázce vytvoření jednotných mocenských orgánů na podkladě národně-osvobozenických výborů atd. Nejsnáze bylo dosaženo shody v otázce rozdělení zbraní z užické zbrojovky a peněz z národní banky, v otázce vojenských velitelů v městech atd. Druhého dne po jednání jsme Michajlovičovi vydali ze svého závodu 500 nových pušek a 25.000 patron. Je zajímavé uvést, že Michajlovič kategoricky odmítl můj návrh, aby se jednání zúčastnil anglický kapitán Hadson, který dlel v sousední místnosti.

Od jednání uplynuly čtyři dny a pod Užickou Požegou nás napadli Michajlovičovi četníci, používše těchže zbraní, jež obdrželi od nás. Po této srážce následovaly události, jež uvádím dále. Četníci kapitána Glišiče, Michajlovičova podřízeného, násilím vyvlékli z vlaku v Užické Požeze velitele našeho šumadijského oddílu Blagojeviče, jenž se vracel od Nejvyššího štábu a — jak se potom ukázalo — bestiálně jej zavraždili. Poslal jsem do Michajlovičova štábu co nejrozhodnější protest s požadavkem, aby Blagojevič byl neprodleně osvobozen. Následoval odpověď, že není nic známo o zatčení podobného člověka. Tou dobou se nám dostaly do rukou nanejvýš důležité dokumenty místního velitelství četníků v Kremně, v nichž se pravilo, že všichni mobilisovaní četníci se musí 2. listopadu o 5. hodině ráno dostavit do lesa, 10 km od Užice. Ihned nám bylo jasné, že Michajlovič chystá ozbrojený útok na Užici.

To dokazoval i ten fakt, že Draža Michajlovič přesunul z Kraljeva 800 četníků, s úmyslem, jak se posléze zjistilo, provést útok na Čačak. Tito četníci nejenže otevřeli Němcům frontu u Kraljeva, nýbrž se též podvodně zmocnili na této frontě několika těžkých děl a tanků, náležejících našim jednotkám, aby jich použili při útoku na Čačak. Pochopitelně, že jsme musili také část svých sil u Valjeva z fronty uvolnit a poslat je na obranu

Užice a Čačaku. Leč následující události jasné dokázaly, že tento útok četníků byl dohodnut s Nedičem, jakož i s Němci, neboť zároveň došlo k útoku Němců na úseku mezi Kraljevem a Drinou.

Když se naše vojska dozvěděla o pohybu jednotek četníků směrem na Užici, byl dán rozkaz zahájit 2. listopadu ve 4 hodiny ráno protiútok. Ve vzdálenosti 8 km od Užice, na křižovatce silnic z Užice na Užickou Požegu a z Užice na Kosjerić se naše jednotky srazily s 800 četníky a po boji, trvajícím několik hodin, je úplně rozdrtily. Několik set četníků i s velitelem bylo pobito. Vydali jsme rozkaz vzít útokem Užickou Požegu, hlavní základnu četníků. Po krvavé bitvě, jež trvala celý den, obsadily naše jednotky město Požegu a rychle četníky zatlačovaly ve směru na Ravnou Horu. Naše jednotky sevřely Ravnou Horu se tří stran: od Čačaku, Horního Milanovace a Užické Požegy. Když Michajlovič viděl, že je obklíčen se všech stran, okamžitě poslal do našeho štábu styčného důstojníka Mitiče, který mne proboha prosil, abych dal rozkaz k zastavení tohoto krvavého boje. Nehledě na to, že řady partyzánských vojsk ovládala nepopsatelná nenávisť k četníkům i snažil se co nejrychleji vyhladit tuto zrádčovskou smečku, dal jsem svolení k zastavení boje na základě níže uvedených tří podmínek:

1. Jednotky četníků se musí neprodleně stáhnout na linii Kamenica—Brazič.
2. Musí být ihned sestavena společná komise k vyšetření událostí v Požeze a jiných zločinů.
3. Ihned musí být sestavena komise pro konečné jednání o dohodě.

Komise pro jednání se sešla v Čačaku, avšak dohody nebylo dosaženo, ježto Němci prolomili naši frontu u Valjeva a u Kraljeva a za pomoci tanků počali rychle postupovat vpřed. Rozpoutaly se tuhé krvavé srážky s Němci na celém úseku od Kraljeva ke Drině. Tou dobou Michajlovičovi četníci ote-

vřeně spolupracovali s Němci. Tak na př. v Horním Milanovci v noci lstí odzbrojili 300 partyzánů, na Ravné Hoře je do naha sviékli a po surovém mučení je v mrazivé noci dopravili k Němcům do Valjeva. Němci téměř všechny tyto hrdiny bestiálně zavraždili. U Mionice zajali četníci 17 nemocničních sester a jednoho lékaře a bestiálně je pobili, načež Němce uvědomili o svém »hrdinském« kousku. Od té doby se datuje počátek těsné spolupráce Michajlovičových četníků s Němci.

Během téměř celého listopadu kladly naše partyzánské jednotky nevídaný odpor přesile Němců a nedičovců. K nejurputnějším bojům došlo na úseku Valjeva u Bukoviku, na úseku Pecka, Krupaň a Loznice, a na úseku Horní Milanovac—Kraljevo. V těchto bitvách Němci zasadili do boje značný počet tanků a letadel. Ztráty na obou stranách byly veliké, až se konečně 25. listopadu Němcům podařilo obsadit Užici a Čačak. Hlavní síly našich vojsk ustoupily směrem na Zlatibor a Ivanice.

Poslední těžké boje probíhaly na řece Uvac, mezi Sandžakem a Srbskem.

Značná část partyzánských sil se po nevelkých oddílech vrátila do vnitřních obvodů Srbska, kde dále pokračovala ve svém hrdinském boji s okupanty a jejich pomahači. Z druhé části byla vytvořena naše slavná I. a II. srbská brigáda, jež spolu s černoorskými brigádami dvakrát prodělaly svou slavnou cestu od Černé hory až do Bosenské Krajiny.

V době, kdy se v Srbsku odehrávaly uvedené události a národ vedl nadlidský boj s okupanty a vnitřními zrádci, počínaje červencem 1941, probíhaly v Černé Hoře neustálé boje s italskými okupanty. Začátkem prosince 1941 asi 3.500 černoorských partyzánů provedlo útok na Pljevlje, silně opevněné město v Sandžaku, hájené celou italskou divisí. Naše jednotky prudce pronikly do města a v tuhých bojích obsadily značnou jeho část. V pouličních bojích padlo na 2.000 italských vojáků. Po dvouden-

ních bojích byly naše jednotky nuceny město vyklidit, neboť bez těžkého dělostřelectva nemohly dobýt nepřátelské pevnosti, z nichž bylo město ustavičně ostřelováno z děl. V těchto bojích jsme i my měli velké ztráty.

Trvaly boje v Bosně, zejména u Rogatice a Zvoniku, a již v říjnu byla očištěna téměř celá východní Bosna s městy jako Rogatica, Vlasenica, Han Pijesak, Srebrnica atd. Naše vojska stála před branami Sarajeva na Romaniji a u Stambolčiče. V Lice a na Kordunu naše vojska osvobodila velkou část území. V Bosenské Krajině naše vojska už v srpnu 1941 obsadila Drvar a několik jiných obcí. Také zde došlo k urputným bojům s italskými jednotkami a ustaši. I zde již v tomto období četníci napadali naše jednotky zezadu.

V té době též začala hrdinská kozarská epopej, rozpoutaly se bitvy, které budou v dějinách našeho boje tvořit nejslavnější jejich kapitoly. Kruté boje zuřily též na Petrově Hoře, kde nepřítel nesčetněkrát a velkými silami podnikal ofensivy. V jiných místech, v Chorvatsku a Slovinsku, začaly na jaře boje menšího rozsahu, ale i zde se od počátku prováděly záškodnické akty.

Po našem ústupu ze Srbska jsme obsadili Novou Varoš, kde naše jednotky jistou dobu odpočívaly. Hned na to zamířil Nejvyšší štáb s částí srbských vojsk k východní Bosně. Cestou bylo obsazeno město Rudo, kde byla zformována 1. srbská brigáda, která již na druhý den po svém zformování rozdrtila tři kolony Italů a Michajlovičových četníků, jež postupovaly směrem na Rudo.

V tomto období vznikla ve východní Bosně pro partyzánské hnutí velmi těžká situace. Až dosud tam partyzáni a četníci přátelsky spolupracovali. Po skvělých úspěších, jichž jsme dosáhli ve východní Bosně, začala rozkladná propaganda Michajlovičových důstojníků. Následkem toho počaly stále silněji uplatňovat svůj vliv živly, usilující o zastavení boje proti Němcům a o zahájení boje proti

partyzánům. Hlavními Michajlovičovými zmocněnci pro východní Bosnu byli majoři Dangič a Todorovič. Major Dangič měl v té době spojení s Němci a počal provádět na partyzánské oddíly útoky a odzbrojovat je. Jednak vlivem rozkladné propagandy těchto důstojníků, jednak ustupující násilí a hrozbám, rolníci počali opouštět řady partyzánů, přecházet k četníkům nebo rozcházet se domů. Jakmile do východní Bosny dorazila 1. srbská brigáda, situace se od základu změnila. Tato brigáda byla neobyčejně silná, bojeschopná a disciplinovaná formace, která díky svým úspěchům v boji s nepřítelem získala brzy velkou autoritu; takto byl rozklad partyzánských oddílů zastaven. Partyzáni, kteří přešli k četníkům, se znovu vrátili k partyzánským jednotkám, ježto se přesvědčili, že tvrzení o likvidaci partyzánského hnutí v Srbsku je lživé. Spolu s východobosenskými partyzánskými oddíly vedla naše 1. srbská brigáda v prosinci boje u Vareše a v Romaniji. V souvislosti s tím, že partyzánské hnutí ve východní Bosně znovu zesílilo, rozhodli se Němci podniknout proti nám druhou ofensivu. Tato ofensiva začala se čtyř stran: od Zvorniku, Višegradu, Sarajeva, podél višegradske železniční trati a od Sarajeva přes Romaniju. Němci zasadili do boje značné síly, podporované oddíly ustašů, domobranců (Paveličovy regulérní jednotky) a četníků. Již před zahájením německé ofensivy, dal východobosenský štáb četníků, v jehož čele stál Todorovič a Dangič, četníkům přísný rozkaz: jediná rána nesmí padnout proti Němcům, pomáhat jim, nebo se jim vyhnout.

V důsledku silných mrazů a velkých vánic byly tyto boje neobyčejně těžké. Po pětidenních bojích byla naše vojska pro nedostatek munice nucena vyklidit Rogaticí, Vlasenici a jiné obce. Bosenské partyzánské oddíly, používající dovedných manévřů, prováděly nové a nové výpady do nepřátelského týlu. Naše slavná srbská brigáda byla rozdělena na dvě části; jedna z nich, spolu s Nejvyšším

Štábem, ustoupila přes Vlasenici na planinu Jahorinu, druhá pak — se štábem brigády, provedla jeden z nejslavnějších pochodů od Sarajeva přes Sarajevské Polje a Igman — do Foče.

V tomto pochodu, jenž byl jedním z nejtěžších v této válce, v mrazu až 25°, omrzlo mnoho vojáků. Asi 160 vojákům bylo nutno amputovat nohy. Prvému oddílu s Nejvyšším štábem se podařilo na hoře Jahorině ofensivu Němců a ustašů zastavit. Jednotky četníků, bránící tento úsek, byly svými veliteli opuštěny. Byly pak převzaty naším velením. Po několika dnech obsadil jeden prapor 1. srbské brigády a černohorské oddíly Foču, Goražde a Čajniče. Takto byla znovu získána možnost nejen dát odpočinek vojsku a reorganisovat je, nýbrž i zmobilisovat nové síly.

Během února, března a poloviny dubna byly uvedeny do pořádku a reorganisovány jednotky četníků, čítající přes 10.000 vojáků, kteří jsou zklamáni svým vedením, podřídili se našemu velení. Z těchto jednotek byly utvořeny — vedle partyzánských oddílů — tak zvané dobrovolnické jednotky, a Nejvyšší štáb byl přejmenován na Nejvyšší štáb národně-osvobozenských partyzánských a dobrovolnických oddílů. Po celou zimu 1941-42, až do poloviny dubna, kdy nepřítel zahájil svou třetí ofensivu, vedly naše partyzánské a dobrovolnické jednotky prudké boje na úseku Jahorina — Romanija v okolí Rogatice, jež byla obklíčena, pak u Kalinoviku, kde byla italská posádka rovněž obklíčena, a zejména v Černé Hoře, na úseku Kolašin a Sinjavina jakož i na úseku Nikšič — Grahovo. Tou dobou naše srbské jednotky, které byly na úseku Prijepolje — Nová Varoš, dospěly do Čajniče, kde byla zformována 2. srbská brigáda.

Tato 2. srbská brigáda společně s první brigádou, dostala za úkol táhnout směrem na Vlasenici a očistit území od band četníků, vedených Dangičem a Račičem a otevřeně spolupracujících s Něm-

ci. Rychlým pochodem dorazily naše brigády do Vlasenice a Srebrnice, kde na hlavu porazily Dangicovy bandy a zatlačily je za Drinu do Srbska. Cestou 2. srbská brigáda v Borikách vyhladila celý štáb četníků rogatického úseku. Naše vojska skvěle provedla tento pochod hlubokým sněhem přes nejvyšší pohorí Devetak. Již tehdy, t. j. na počátku dubna 1942, bylo jasné, že se Němci, Italové a ustaši připravují k třetí ofenzivě, pročež oběma brigádám byl dán úkol ihned se vrátit na úsek Goražde — Čajniče.

Tou dobou partyzáni v Černé Hoře — jak jsem již uvedl — vedli tuhé boje nejen s italskými okupanty, nýbrž i s četníky Michajloviče a majora Đurišiče. Jak k tomu došlo? Ode dne všennárodního povstání v červenci 1941 byla větší část Černé Hory osvobozena. Utvořily se četné partyzánské jednotky, jež ustavičně útočily na okupanty a ohrožovaly jejich komunikace. Nikšič byl celou dobu obklíčen. Italové měli veliké ztráty na vojsku i výzbroji. Italští okupanti učinili vše, aby mezi černo-horským lidem našli zrádce; našli jej v osobě Baje Stanišiče a majora Đurišiče. Draža Michajlovič poslal do Černé Hory celou skupinu svých důstojníků, snaže se vytvořit tam oddíly četníků a rozbít tak jednotu černo-horského národa. Baja Stanišič udržoval v té době ještě styky s naším Hlavním štábem v Černé Hoře. Využívaje těchto styků, utvářel potají uvnitř partyzánských oddílů své organizace, čímž se mu podařilo značnou část partyzánů ovlivnit a udělati z nich četníky Chystaný puč provedl nenadále. S částí partyzánů se oddělil a přešel k okupantům. Ve Vasojevičích se Đurišičovi podařilo zmobilisovat dosti značné síly a vyzbrojit je italskými zbraněmi. Během února, března a téměř celého dubna bojovaly naše černo-horské partyzánské jednotky za velmi těžkých podmínek proti spojeným silám vlastizrádců a Italů. Když začala třetí nepřátelská ofenziva proti našemu osvobozenému území, byla větší část našich černo-

horských jednotek nucena v bojích ustoupit z Černé Hory.

Třetí nepřátelská ofensiva byla připravena velmi důkladně, a zúčastnila se jí skoro všechna okupační vojska italská, německá, ustaši i četníci Draže Michajloviče.

Tato ofensiva začala na území Bosny a Černé Hory a přenesla se i do Slovinska, Dalmacie a též do Kozary. Za tím účelem byla v Pljevlje soustředěna celá italská divise »Pusteria« a několik oddílů četníků ze Srbska a Sandžaku. Jiné dvě italské divise byly soustředěny u Nikšiče, Podgorice a Kolašina a jedna divise v Hercegovině u Gacka a Nevesinu. Do Sarajevského Polje bylo přesunuto mimo německá vojska ještě 30.000 italských vojáků. Nepřítel vedl ofensivu v Pljevlje směrem na Čajniče a Foču, ze Sarajeva německá vojska útočila směrem na Trnov a Kalinovik. Na Romaniji vedla německá vojska a ustaši ofensivu směrem na Rogatici a Goražd. Tyto boje začaly přibližně asi v polovině března a trvaly do 20. června. Naše vojska z Bosny postupně ustupovala před nepřátelskou přesilou směrem k Černé Hoře. Když v polovině května 1942 nepřítel obsadil Foču, jala se naše vojska ustupovat nejen s náhorní planiny Sinjaviny, nýbrž i od Nikšiče přes Durmitor směrem na Pivskou Planinu a Hercegovinu. Nejprudší boje probíhaly na úseku Goranska a Gacka. Velké síly Italů a četníků napíraly se tří stran. Nejvyšší štáb, aby zachránil naše jednotky před obklíčením na Pivské Planině, vydal rozkaz k ústupu přes náhorní planiny Volujak a Maglič k řece Sutěsce. Nejlepší jednotky, jako 1. a 2. srbskou brigádu, Nejvyšší štáb rychle přesunul na úsek Gacka a směrem na Golii, aby byl znemožněn rychlý postup Italů, směřujících na Gacko a Čemernu a snažících se na horním toku Sutěsky odřezat našim jednotkám cestu k ústupu. Obě brigády skvěle splnily svůj úkol, i když utrpěly při tom velké ztráty. Velké množství těžkého dělostřelectva, soustředěného u Gacka, ostřelovalo naše

kolony s raněnými, kteří byli převáženi z Černé Hory. Po několika prudkých bojích na rozhraní Hercegoviny, Černé Hory a Bosny, se všechny naše jednotky i s raněnými přepravily na úsek Tětište — Kalinovik. Z černohorských a sandžackých partyzánských oddílů zde byly zformovány dvě černohorské úderné brigády, jedna sandžacká a rovněž jedna hercegovská úderná brigáda. Tak skončila tato třetí nepřátelská ofensiva na nejdůležitějším úseku. Němcům se nedostávalo sil, aby bojovali dále na tomto území; soustředili své hlavní síly proti naší hrdinné Kozáře, kde započaly prudké boje. Němci chtěli udusit ohnisko povstání v Bosenské Krajině. Leč ani Italové nebyli s to pokračovati v boji na tomto úseku, neboť musili rychle přesunout posily do Dalmacie a Slovinska, kde národní povstání nabylo širokého rozmachu, zejména v Slovinsku, kde byla osvobozena značná část území a byly ohrožovány nejdůležitější nepřátelské komunikace.

Nepřátelé rovněž spoléhali, že naše síly na tomto úseku jsou tak vyčerpány hladem a ztrátami v bojích, že budou dlouho neschopny vážnějších operací. Nejvyšší štáb zanechal v Černé Hoře několik nevelkých partyzánských oddílů, ve východní Bosně 6. bosenskou údernou brigádu a několik partyzánských oddílů, na úseku Tětište — Kalinovik jednu černohorskou a jednu hercegovinskou brigádu pro ochranu našich nemocnic a pro drobné vojenské akce. Nejvyšší štáb rozhodl, že s ostatními jednotkami — 1. a 2. srbskou, 3. sandžackou a 4. černohorskou brigádou — vytáhne rychlým pochodem směrem na západní Bosnu, t. j. na Bosenskou Krajinu. Byl vypracován podrobný plán tohoto pochodu přes tak neschůdné hory jako je Treskavica, Bělašnica a j. Plán byl takový: provést neočekávaný obchvat sarajevsko-mostarské železnice od Tarčinu až do Ramy a zničit všechno železniční zařízení a mosty. Tento výpad byl skvěle proveden: bylo zničeno několik vlakových souprav, všechny

mosty od Tarčinu do Ramy a trať v délce 80 km. Rovněž byla demolována všechna nádraží a rozbito asi 40 lokomotiv, většinou typu, jehož se užívá na horských tratích. Mimo to byl obsazen Konič, Ostrožac a jiná města. Nepřítel byl přepaden znenadání. Ve vlacích bylo zajato několik set nepřátelských vojáků.

Postup přes tuto železnici se dál dvěma směry. Jedna kolona se pohybovala přes Igman, přímo u Sarajeva; když vykonala svůj úkol na trati, táhla dále směrem na Kreševo, Fojnici a Bugojno. Druhá kolona se pohybovala směrem na železniční stanici Bradin a město Konič; když provedla svůj úkol na trati, obsadila po dvoudenních krvavých bojích silně opevněné městečko Prozor. První kolona obsadila Horní Vakuf. Takto se obě kolony spojily pro další operace. Jednotky operující v Bosenské Krajině obsadily ještě před našim příchodem město Prijedor, aby tak ulehčily postavení obklíčené Kozary.

Příchod těchto dvou jednotek do Bosenské krajiny měl velký význam pro další rozmach povstání nejen v Bosenské Krajině a Dalmacii, nýbrž i v Chorvatsku a Slovinsku. Naše jednotky za součinnosti partyzánských oddílů Bosenské Krajiny obsadily kromě Prozoru a Horního Vakufu též Livno, Tomislavgrad, Jajce, Mrkoničgrad a jiná města. Obsazení Livna mělo velký význam zejména pro rozvoj národního povstání v Dalmacii. Počaly se tvořit nové brigády a úderné brigády z krajinských, dalmatských, likských, chorvatských a slovinských partyzánských oddílů. Byla vytvořena Národně-osvobozenká armáda a Nejvyšší štáb přijal název Vrchní štáb jugoslávské Národně-osvobozenké armády a partyzánských oddílů.

Po obsazení města Bichače jala se naše vojska probíjet do střední Bosny, při čemž osvobodila značnou její část a obsadila Prnjavor, Kotar Varoš, Teslić a jiná města. Byla osvobozena značná část střední Bosny, téměř celá Bosenská Krajina, část

Dalmacie, téměř celá Lika, Kordun a velká část Slovinska. Třetí nepřátelská ofensiva, jež skončila ve Slovinsku, se nezdařila, neboť došlo k novému velikému rozmachu a upevnění Národně-osvobozen-ské armády. Nejvíce obětí při této ofensivě měla hrdinská Kozara.

Na podzim r. 1942 poslal Nejvyšší štáb jednoho svého člena do Makedonie, aby tam zorganizoval partyzánské oddíly a koordinoval operace s Řeckem a sousedními zeměmi. Mimo to se vypravil náčelník štábu a deset důstojníků do Slovinska, aby tam zorganizovali pravidelné formace z partyzánských oddílů.

Všechny tyto velké úspěchy, jichž jugoslávské národy dosáhly svým nadlidským bojem do podzimu r. 1942, velmi zneklidnily německé a italské okupanty, kteří se již v prosinci počali připravovat na svou čtvrtou ofensivu.

Tato čtvrtá ofensiva započala širokým strategickým obchvatem, jehož cílem bylo zadržnout smyčku kolem hlavních sil. Nepřítel znovu, tak jako dříve mířil svůj hlavní úder na místo, v němž se nacházel Nejvyšší štáb, jemuž byly bezprostředně podřízeny i jednotky, operující v těch nejvzdálenějších obvodech. Němci soustředili své síly v Karlovari, Glině, Bosenské Kostajnici a Banja Luce. Ke koncentraci německých vojsk došlo později, až bylo lze předvídat, že naše hlavní síly budou vytlačeny z Bosenské Krajiny do údolí řeky Neretvy a Vrbasu. V Lice, u Gospiče, Ogulinu a v Dalmacii u Kninu a Sině byly pro tuto ofensivu soustředěny italské divise. Již v prosinci r. 1942 se nám dostaly do rukou dokumenty, z nichž vysvítá, že Michajlovič uzavřel s Němci dohodu o společné akci proti nám v této čtvrté ofensivě. Po celé Černé Hoře, v Sandžaku a Srbsku jakož i v Hercegovině byla mezi četníky vedena úsilovná propaganda pro tažení na Bosenskou Krajinu, aby se chopili v městech a vesnicích moci a zlikvidovali partyzány i ustaše.

Čtvrtá ofensiva začala v prvních dnech ledna r. 1943. Němci vedli ofensivu současně z Karlovace směrem na Sluň, z Gliny a jiných míst směrem na Baniju, a Italové se neustále pokoušeli proniknouti na osvobozené území Liky, leč byli odrazeni s velkými ztrátami. Po patnáctidenních bojích se Němcům podařilo obsadit celé území po Sluň; do rukou jim padla všechna města na Kordunu i v Baniji. Zasadili do boje velký počet útočných a bombardovacích letadel. Přes 50.000 běženců z Kordunu a Baniji táhlo s našimi vojsky, jež ustupovala za těžkých bojů. Tyto nešťastné ženy, děti a starci byli cestou německými zhovadilci surově bombardováni. Bylo velmi mnoho obětí.

Když se nepřítel přiblížil k městu Bichači, Nejvyšší štáb přesídlil do obvodu Petrovace, odkud přímo řídil operace. Zde Nejvyšší štáb vypracoval tento plán: chorvatská vojska zůstanou v Lince na svém terénu a budou jej bránit. 7. banijská divise, zaujímající postavení na úseku Sluň — Bichač, bude provádět defenzivní boje, t. j. zadržovat postup nepřítele na osvobozené území. 1. bosenský armádní sbor, jenž byl nyní přejmenován na 3. armádní sbor, měl zadržovat postup nepřítele v pohorí Grmeč-Mrkoničgrad. 1. a 3. divise se nacházela ve střední Bosně u řeky Sávy a města Doboje, 2. divise pak na úseku Livno a v Dalmacii. Nejvyšší štáb se rozhodl tyto tři divise ihned stáhnout a pomocí nich rychlým manévrem rozbít slabé nepřátelské posádky v údolí Neretvy a Vrbase, obsadit železniční trať od sedla Ivan až po město Mostar, a vytvořit tak předmostní opevnění pro ustupující vojska a přepravu raněných, jichž bylo na 4000 mužů.

Dále Nejvyšší štáb rozhodl — po ústupu za řeku Neretvu, podniknout — jakožto hlavní operaci — pronásledování Michajlovičových četníků a očistit Černou Horu a Sandžak jakož i Hercegovinu od ničemných pomahačů cizáckých vetřelců. 2. divise dostala úkol — prudkým útokem se zmocnit opevněného města Imotski a jiných obcí, a neprodleně

vtáhnout u Mostaru do údolí Neretvy, a tím přerušit spojení italského velení s jeho posádkami v Prozoru, Koniči, Jablanici, Ramě a jiných měst. 3. divise dostala za úkol zmocnit se silně opevněného města Prozoru, kterého se před měsícem opět zmocnili Italové. 1. divise dostala za úkol, aby její jedna brigáda obsadila sedlo Ivan, čímž bude přefata trať Konič—Sarajevo. Dvě brigády 1. divise dostaly za úkol bránit linii ve směru na Bugojno. Všechny tyto tři divise dorazily nepřerušovaným pochodem na naznačená místa v rekordně krátké době. Prozor, jenž ležel v pásmu našich komunikací, musel stůj co stůj padnout do našich rukou. Dvě brigády 3. divise po dvoudenních bojích toto město obsadily. Italská posádka, čítající na 1.000 mužů, byla úplně potřena. Bylo ukořistěno ohromné množství válečné výzbroje, především dělových nábojů, dále velké množství potravin, neboť zde nepřítel připravoval základnu, kde měl být na signál Němců kolem našich vojsk sevřen kruh. 2. divise obsadila Imotski, likvidovala italskou posádku v Drežnici, rychle se posunula k Jablanici, kde se nacházel italský pluk, a po krvavých bojích obsadila toto město, rozbořila téměř všechny mosty přes Neretvu a rovněž se zmocnila ohromné kořisti. Sedlo Ivan bylo obsazeno, avšak následkem toho, že nepřítel zasadil do boje přesilu vojsk, musela naše brigáda ustoupit směrem na Konič, který se jí rovněž nezdařilo obsadit prvním útokem. Italská divise »Murge«, jež držela celý tento úsek, byla téměř zcela potřena; zbylo z ní jen několik set mužů. Veškerá její výzbroj nám padla do rukou. Teď byla volná cesta, abychom překročili Neretvu, leč nutnost zajistit převoz raněných, kteří se nalézali sta kilometrů od nás, zdržovala naše jednotky na tomto úseku. Za špatného počasí a na obtížném terénu naše kamiony převážely raněné na prozorský úsek, odkud je bylo třeba přepravit přímo na kamionech přes Neretvu, jakmile bude dobyt Konič. Na tomto úseku se rozpoutala bitva, trvající 37 dní. Němci sem rychle

stáhli svěží síly. Do Bugojna skoncentrovali: 369., 36. divisi, jednotky 114. divise, jakož i velice silná vojska domobranců a ustašů. Od Sarajeva útočila 118. divise s vojsky ustašů a domobranců. Zrádce Michajlovič přesunul od Mostaru a Glavatičeva přes horu Preň na 18.000 svých četníků, kteří nám měli společně s Italy zasadit ránu do zad a přefat cestu. Zde se odehrála jedna z nejslavnějších bitev v celé osvobozené válce. Bylo použito taktiky rychlého manévrování na vnitřních liniích. Boje mezi Dolním Vakufem a Prozorem měly dramatický ráz. Němcům se již podařilo proniknout na dva kilometry k místu, kde byli naši ranění, které zachránilo jen to, že do boje rychle zasáhla hrđinská 4. černoohorská a 3. krajinská brigáda. Dnem i nocí zuřily boje. Zasadili jsme do boje všechny prostředky, včetně těžkých děl a tanků, nepočítaje jinou výzbroj, která nám padla do rukou při potření italské divise. V třeskutých mrazech, v horách Maklen a Raduš přecházely posice z rukou do rukou. Po dlouhých bojích, trvajících celé dny i noci, byli naši vojáci, zejména ze 7. divise, natolik vyčerpáni, že umírali přímo na posicích. Tou dobou vojska naší 4. černoohorské brigády a jednotky 3. divise ustavičně útočily na Konič a větší část 3. divise vedla úporné boje s německými a ustašskými silami na úpatí pohoří Bitovni. Naše jednotky již obsadily část města na levém břehu Neretvy. Na místo však právě dorazili Michajlovičovi četníci a udeřili našim vojskům v tyl. Čtyři naše divise se 4.000 raněných se ocitly v obklíčení, jsouce napadány se všech stran. Ale Nejvyšší štáb se rozhodl stůj co stůj nepřítele rozdrtit a přepravit raněné přes Neretvu.

Po mnohadenních tuhých bojích a silně naší dělostřelecké palbě potřela naše vojska německé síly na úseku Horní Vakuf a donutila je k rychlému ústupu směrem na Bugojno. Ještě předtím, než naše jednotky přešly na levý břeh Neretvy, nařídil Nejvyšší štáb zbořit všechny zbylé mosty přes tuto řeku,

bez ohledu na to, že po nich bylo nutno dopravovat naše raněné a armádu. To byla válečná lest, jež měla Němce zmásti co se týče směru našeho pochodu. Zdařila se úplně. Naši ženisté rychle postavili vedle rozbořeného železničního mostu u Jablanice nový most, po němž přešla téměř celá naše armáda a byli převezeni všichni naši ranění. Plán Nejvyššího štábu se plně zdařil. Nepřítel byl potřen u Horního Vakufu a potřeboval delší doby, aby své jednotky reorganisoval. Četníci a Italové byli na hlavu poraženi na levém břehu Neretvy na hoře Preni a počali v panice ustupovat. Ježto jsme zničili všechny mosty, museli jsme též zničit všechny tanky a těžká děla. S uvedenými čtyřmi divisemi byla na levý břeh přesunuta i 9. dalmatská divise, jež ustoupila z Dalmacie před nepřátelskou přesilou.

Začalo pronásledování Michajlovičových četníků. Naše síly útočily dvěma směry: směrem na Nevesiň v Hercegovině a směrem na Kalinovik. V pohoří u Glavatičeva a u Kalinoviku byli Michajlovičovi četníci znovu poraženi a ztratili schopnost k dalšímu odporu. Mnoho četníků přešlo na naši stranu. Jiní si v panice ostříhali vousy a převlékli se do šatů vesničanů, aby v nich partyzáni nepoznali četníky. Naše jednotky ostrým pochodem dorazily ke Drině a za velmi svízelných okolností se přes ní přepravily, při čemž na pravém břehu rozbily italskou divisi »Taurinense«.

V Hercegovině jsme vzali útokem a obsadili Nevesiň a Gacko, v Černé Hoře pak naše vojska dospěla ke Kolašinu. Květen měl být měsícem odpočinku pro naše slavné divise. Ale zatím co jsme očišťovali od četníků Černou Horu, němečtí okupanti, Italové a ustaši připravili již proti nám svou pátou a nejprudší ofensivu. Tato ofensiva zastihla naši armádu ve velice těžkém postavení. Několik tisíc vojáků bylo nemocno skvrnitým tyfem. Tisíce raněných byly naprosto vyčerpány neobyčejně svízelnými pochody a potřebovaly nutně nikoli

měsíc, nýbrž několik měsíců, aby opět nabyly síl. Nepřítel nám však nedopřál času k odpočinku. Připravil svou pátou ofensivu v naději, že nás zničí. Věděl, že Nejvyšší štáb a naše nejlepší jednotky jsou v Černé Hoře. Proto tentokrát zasadil proti nám mnohem silnější vojska a mnohem důkladněji připravil své výpady. Povolal několik svých divisi z Řecká, jako na př. 1. alpskou divisi, přesunul bulharské a Nedičovy jednotky, ustaše, domobrance, Italy a svá okupační vojska. Začala pátá a nejzuřivější bitva, z níž naše slavné jednotky, třebaže s velikými oběťmi, vyšly i tentokrát bojeschopné, při čemž způsobily nepříteli obrovské ztráty. O této páté ofensivě je mezinárodní veřejnost již dostatečně informována a bude se o ní ještě mnoho psát. Nebudu zde proto tyto boje popisovat.

Po čtvrté ofensivě jsme při svém vítězném tažení na Černou Horu zcela likvidovali Michajlovičovy četníky, kteří od té doby již neznamenaají žádnou vojenskou sílu. Při čtvrté a páté ofensivě, jak jsme viděli, nesly na svých bedrech hlavní tíhu boje již uvedené jednotky. Ale v téže době zuřily boje ve všech krajích Jugoslaviie. Partyzáni a brigády 6. armádního sboru v Slavonii bez ustání napadali nepřátelské komunikace. Probíhaly boje rovněž v Slovinsku, Dalmacii, Srbsku a v jiných krajích. Vlna národního povstání zachvátila celou zemi. Ofensiva okupantů proti našim hlavním silám nezastrašila náš lid a vojska v ostatních částech Jugoslaviie, nýbrž měla opačný výsledek. V tomto boji byly prováděny takové hromadné hrdinské činy, že na ně budou hrda po dlouhá století celá pokolení našich národů.

II

Zároveň s rozvojem partyzánských oddílů a národně-osvobozenké armády se tvořila a zdokonaľovala naše vláda lidu. Již r. 1941 se na osvobozeném území Srbska, Černé Hory atd. utvořily národně-osvobozenké výbory na venkově i v městech. Tyto výbory převzaly moc místo starých ves-

níckých, obščinových a jiných orgánů, které hromadně přešly do služeb okupantů. Prvotní úkol těchto výborů spočíval hlavně v péči o zásobování partyzánských oddílů, leč postupně nabývaly funkce vládních orgánů na vesnici, obščině, okresu, okruhu atd.

Konec na podzim r. 1942 byla osvobozena již značná část Jugoslaviie, ukázalo se, že je nezbytné utvořit pro celou zemi jednotný politický orgán, který by všechny tyto výbory řídil a převzal by od Nejvyššího štábu různé politické funkce, které se přirozeným vývojem věcí stále více soustřeďovaly v jeho rukou. Bylo rozhodnuto utvořit Protifašistickou Radu národního osvobození Jugoslaviie (Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobodjenja Jugoslaviie). Rada, jak je známo, se sešla 26. listopadu 1942 v Bichači. Přítomni byli delegáti všech jugoslávských národů. Byla učiněna důležitá usnesení a zvolen Výkonný výbor. V Radě byly zastoupeny všechny strany, v ní se sjednotily všechny politické směry bez rozdílu náboženské a národnostní příslušnosti. Úkol Rady spočíval v mobilisaci všech sil na pomoc Národně-osvobozenké armádě a v tom, aby byly tvořeny národně-osvobozenké výbory nejen na osvobozeném, nýbrž i na okupovaném území.

Vedle Protifašistické Rady národního osvobození Jugoslaviie existuje též Osvobozenká fronta v S'ovinsku, vytvořená již r. 1941, jejíž funkce v Slovinsku je analogická funkci Protifašistické Rady pro celou Jugoslaviu. Na jaře r. 1943 se utvořila Zemská Protifašistická Rada Chorvatska. V druhé polovině téhož roku se utvořila Zemská Protifašistická Rada národního osvobození Bosny a Hercegoviny, Rada Černohorská, Sandžacká atd. Zároveň se na celém území Srbska tvořily národně-osvobozenké výbory: jakožto ústřední orgán byl ustaven Krajský národně-osvobozenký výbor. Tento rozdíl v názvu u srovnání s jinými kraji lze vysvětlit tím, že v Srbsku následkem masového teroru okupačních

vojsk, nedičovců a Michajlovičových četníků nebylo lze utvořit tento orgán na podkladě širokých voleb.

29. listopadu se konalo 2. plenární zasedání Protifašistické Rady národního osvobození Jugoslaviie v městě Jajce. Sjelo se 240 delegátů ze všech krajů naší země. Na tomto plenu byla učiněna dalekosáhlá historická usnesení. Protifašistická Rada národního osvobození Jugoslaviie byla přetvořena v nejvyšší zákonodárný orgán Jugoslaviie se všemi právy parlamentu. Bylo zvoleno 56tičlenné presidium v čele s drem Ivanem Ribarem. Rovněž byl ustaven Národní výbor osvobození Jugoslaviie, jakožto prozatímní vláda. Usneseno — anulovati nebo zrevidovati všechny smlouvy, jež uzavřela emigrovavší jugoslávská vláda. Všechny smlouvy, které tato vláda bude dále s kýmkoli uzavírat, nebudou uznány za platné. Bylo usneseno, že králi Petru II. se zakazuje vrátiti se do Jugoslaviie, dokud jugoslávské národy po válce svobodným projevem vůle nerozhodnou otázku monarchie a definitivního zřízení v zemi. Bylo usneseno, že Jugoslaviie je demokratickým federativním státem, v němž všechny národy požívají stejných práv. Federativními jednotkami jsou: Chorvatsko, Srbsko, Slovinsko, Černá Hora, Makedonie, Bosna a Hercegovina.

Tato forma vnitřního režimu Jugoslaviie není nějakým abstraktním výtvozem, nýbrž jediné správným řešením, opírajícím se o přání všech jugoslávských národů i o trpké zkušenosti z minula.

Po vpádu německých, italských, bulharských a jiných okupantů do naší země, začalo nejen vyhlašování našeho národa, nýbrž i usilovné rozeštvávání jednotlivých národností s úmyslem, aby se národy vzájemně vyhlazovaly. Ustaši, podněcovaní Němci, povraždili statisíce Srbů; četníci Draže Michailoviče, štvaní německými a italskými okupanty, pobíeli desetitisíce moslemínů a Chorvatů. Naším národům hrozilo strašné nebezpečí naprostého vyhubení. Kdž naše srbské jednotky dorazily do východní Bosny, na dně Driny ležely tisíce mrtvol

zcela nevinných moslemínských žen, dětí a starců. V Bosně a Hercegovině, zvláště pak v Krajině jsme našli obrovské rokle, plné mrtvol povražděných Srbů — žen, dětí a starců. Vytkli jsme si za úkol — zastavit toto hrůzné vyhlazování. Naším heslem bylo: bratrství a jednota jugoslávských národů. Vynaložili jsme všechno úsilí, abychom rozhořčenému srbskému obyvatelstvu i oklamáným četníkům dokázali, že nikoli všichni Chorvati a moslemíni jsou darebáci, nýbrž jen nepatrná část, navlečená do uniformy ustašů, kteří páchají zločiny z podnětu Němců. Všechně jsme dokazovali nešťastnému moslemínskému a chorvatskému obyvatelstvu, že nikoli všichni Srbové jsou darebáci, nýbrž jen hrstka Michajlovičových, Pečancových a Nedičových četníků, kteří páchají tato zvěrstva. Úkolu, vysvětlovati to, se houževnatě chopily naše hrdinné brigády a partyzánské oddíly, které vedly rozhodný boj nejen proti okupantům, nýbrž i proti ustašům a četníkům, kteří byli jen nástrojem v rukou okupantů. Naše úsilí bylo korunováno úspěchem. V procesu tohoto jedinečného a nadlidského boje se vytvořila nerozborná jednota a bratrství jugoslávských národů, jednota, jaké před válkou nebylo. Nyní Srbové, Chorvati, Slovínci, Černohorci, Makedonci a všichni ostatní jsou proniknuti jedním a tímž přáním: co nejrychleji vyhnat okupanty z naší země a stůj co stůj dosíci toho, aby se nikdy více nenavrátil onen starý režim, který zavinil katastrofu předválečné Jugoslavie; aby byli potrestáni hlavní viníci této strašné tragédie našich národů; aby byla vytvořena nová, opravdu demokratická federativní Jugoslavie, jejíž všechny národy budou žít v bratrské lásce a přátelství.

Ohromné nadšení národa, které zavládlo ve všech částech Jugoslavie, na osvobozeném i neosvobozeném území, v souvislosti s usneseními 2. zasedání Protifašistické Rady národního osvobození Jugoslavie, svědčí o tom, že jsme na správné cestě, a že idea, již jsme se řídili po tři léta války — zvítězí.

Vše, co jsme uvedli, dokazuje, že jsme měli pravdu, když jsme rozpoutali národní povstání od samého počátku okupace Jugoslavie, před tím, než se nepříteli podařilo uskutečnit své ďábelské záměry. Během pouhých tří měsíců r. 1941 se mu za pomoci zlotřilých ustašů podařilo vyhladit přes půl milionu Srbů v Chorvatsku, Bosně, Hercegovině a Vojvodině. Ti, kdož doma i za hranicemi naší země neustále hlásali, že ještě nenastal čas k akci, páchali opravdový zločin vůči svému národu, neboť jej nutili, aby sám položil svou hlavu pod popravčí meč okupantů. Téměř dvě léta byla světová veřejnost uváděna v omyl co se týče událostí v Jugoslavii, což ovšem v mnohém ztěžovalo náš boj. Naši vojáci i rolníci na venkově skřípali zuby hněvem, když slyšeli, jak rozličné vysílačky a noviny vychvalují zrádce Michajloviče, zatím co tento bojuje proti nám pod velením německých důstojníků. Vezměme jako příklad třeba jen boje o Konič, v nichž Michajlovič vystoupil proti nám po boku Němců, nedičovců, Bulharů atd. se svými 18.000 četníků. A v téže době zahraniční vysílačky oznamovaly, že prý Michajlovič útočí na nepřitele s jihu a tím pomáhá partyzánům. Lze-li v dějinách najít větší cynismus a nespravedlnost vůči národu, který přináší tak těžké oběti?

Nyní je konec tomuto podvodu! Zrádce Michajlovič spolu s Paveličem a Rupnikem je vystaven na pranýř dějin. Jsme vděční svým spojencům za to, že — ač značně pozdě — přece jen si uvědomili, kdo v Jugoslavii bojuje a komu je třeba poskytnout pomoc.

Po tři léta jsme v nadlidském boji obstáli v takových zkouškách a bojovali v takových podmínkách, které snad nemají v dějinách obdoby. Byli jsme maličkým ostrůvkem v Hitlerově evropské pevnosti, na nějž bez ustání dorážely ohromné nepřátelské síly, aby jej zničily. Co znemožnilo Hitlerovi, aby uskutečnil své plány? Je to — především nezdolná vůle našich národů a odhodlání raději padnout se

zbraní v ruce, než se státi otrokem fašistických okupantů. Za druhé — je to hluboká víra ve vítězství spojenců se Sovětským svazem v čele. A za třetí — v procesu onoho gigantického nerovného boje se tvořila a rostla naše hrdinná Národně-osvobozenská armáda, jež i z nejtěžších bitev vždy vycházela ještě tvrdší, ještě zocelenější.

Máme dnes Národně-osvobozenskou armádu, čítající na 300.000 vojáků, armádu, která se sama vyzbrojila zbraněmi, jichž dobyla na nepříteli. V případě, že dostaneme od spojenců výzbroj, můžeme postavit armádu, čítající na 700—800 tisíc mužů, armádu, která spolu se spojenci zasadí fašistickým německým okupantům poslední ránu.

Máme dnes svou skutečně národní vládu, jež vyrostla v procesu tohoto boje a již si zvolil sám lid. Náš lid si přeje — a je přesvědčen, že tomu tak bude, — aby spojenci co nejdříve uznali tuto vládu, jakožto jediného a skutečného mluvčího národů Jugoslaviie.

Máme dnes svůj nejvyšší zákonodárny orgán — Protifašistickou Radu národního osvobození Jugoslaviie, jež má za úkol připravit reorganizaci vnitřního režimu naší země na skutečně demokratických základech.

Máme — a to je naše největší vymoženost — bratrství a jednotu národů Jugoslaviie.

Duben 1944.

Tuto stať napsal maršál Jugoslaviie Josef Brož-Tito pro anglickou revui „Free World“

Vydavatelství.